

Az Európai Unió újabb elektronikus könyvtári projektjei

Az Európai Közösség nem az egyetlen olyan intézmény, amely elektronikus könyvtári projekteket finanszíroz, hiszen maguk a tagországok is működtetnek különböző programokat nemzeti keretben, és a nem tagország európai államok is törekszenek elektronikus könyvtárak kialakítására. Az EU azonban immár nagy hagyományú és mindenképpen figyelemre érdemes kezdeményezések gazdája.

Az Európai Bizottság Kutatási és Műszaki Fejlesztési Keretprogramjain belül a *Telematika Alkalmazási Program* (1994–1998) részét képezi a *Telematika a Könyvtárakban* alprogram. Az új könyvtári program, amelyet a XIII/E Főigazgatóság irányít, az 1991 közepén, egy előkészítő fázis után indított Harmadik Keretprogram tapasztalataira épül.

Az előző program céljai korlátozottak voltak. Egy változási folyamat megindítója kívánt lenni, európai szemlélet kialakítását és annak felismerését igyekezett megteremteni, hogy európai együttműködésre van szükség. Mindezt rövid távú célok kitűzésével tette meg. A három pályázati felhívás nyomán 52 projektet gondoztak-gondoznak ebben a keretben.

Az új könyvtári program célja, hogy növelje az európai könyvtári erőforrások ismertségét, és összekapcsolja őket az információs infrastruktúrával. A két fő irány a felhasználói hozzáférés korszerű rendszereinek fejlesztése, és a könyvtárak egymással, valamint a kialakulóban lévő információszupersztrádával való összekötése. A megvalósíthatósági vizsgálatok mellett elő kívánják mozdítani a szabványosítást, és terjeszteni akarják az eredményeket.

A program elsősorban a könyvtáraknak és könyvtárosoknak szól, tovább erősítve a felsőoktatási és szakkönyvtárak részvételét és a közkönyvtárak fokozottabb bevonását. A megcélzott felhasználók köre potenciálisan minden unióbéli polgár.

Az 1994–1998. évi munkaprogram három része:

- > a hálózatorientált belső könyvtári rendszerek,
- > telematikai alkalmazások az összekapcsolt könyvtári szolgáltatások számára,
- > könyvtári szolgáltatások a hálózati információforrások elérésére.

Mindez három, egymáshoz kapcsolódó szintet képvisel: az egyes könyvtárakat, a könyvtárak kollektív forrásait, és a hálózatos információ kialakulóban lévő világát.

Az első rész a Harmadik Keretprogram Könyvtári Programja folytatását, a második a jelen hálózati realitást képviseli, míg a harmadik már a jövőbeli távoli könyvtári felhasználást célozza.

A hangsúly a második részen van. Erre fordítják majd a Könyvtári Programra előirányzott 30 millió ECU 60%-át. Ez a részprogram a jobb együttműködésen, forrásmegosztáson alapuló integrációra koncentrál, és könyvtárak, szállítók, valamint kiadók összekapcsolását tűzi ki célul. Különös figyelemben kívánják részesíteni a nyitott szabványok kifejlesztését és alkalmazását [1].

Az EU projektjeiről a <http://www2.echo.lu/libraries/projects/> címen található részletes leírásokat. Ez a WWW-szerver a leírásokon kívül sok egyéb, a projektekkal és azok tágabb kontextusával kapcsolatos információt kínál angol, német és francia nyelven.

Az új könyvtári program első, 1995-ös fordulójában 21 új projektet hirdettek meg (részben a korábbiak folytatását, továbbfejlesztését).

A **TOLIMAC: Total Libray Management System** projekt a hálózatos információforrásokhoz való hozzáférést kívánja menedzselni egy-egy intézmény vagy egyetemi campus keretei között. Ez mindenekelőtt a felhasználók azonosítását és a szerzői jogi kérdések kezelését jelenti. Digitális rejtjelezés, hitelesítési és aláírási technikák segítségével a TOLIMAC lehetővé fogja tenni, hogy a felhasználók egy sor szolgáltatáshoz egyetlen kártya és egyetlen kód segítségével férjenek hozzá. A tervek szerint két helyen, Brüsszelben az *Université Libre*, és az angliai Leicesterben a *De Monfort University* (DMU) campusán fogják tesztelni a rendszert.

A kiadókkal való együttműködés érdekes példáit láthatjuk éppen a DMU gyakorlatában egy sor korábbi EU elektronikus könyvtári projekt kapcsán. Mivel úgy látták, hogy a szerzői jog nem eléggé specifikus ezen a területen, a DMU kétoldalú alapon, kiadónként külön-külön egyeztetve a kiadványok használatát. Ez biztonságos módszer, de időrabló tárgyalások sorát jelenti, és sokféle elszámolási mechanizmust kell kezelni.

A könyvtár rendszeresen részletes statisztikai adatokkal szolgált a használatról. A felhasználási statisztikák automatikusan készültek, és a jövőben a könyvtárak is felhasználhatják majd őket annak megállapítására, mely sokat használt dokumentumokat kell megőrizniük. A kiadók pedig megtudhatják, melyek publikációik leggyakrabban használt részei. Nagyszámú árazási modellt is kialakítottak, amelyek közül néhány mintául szolgálhat a jövőbeli együttműködésre [2].

Az **ECUP+ European Copyright User Platform** nevében a „+” jel mutatja, hogy folytatólagos, a hasonló nevű korábbi program eredményeire épülő projektről van szó. A TOLIMAC projekthez hasonlóan (de itt kiemelt kérdésként) szerepel a szerzői jogi problémák megoldása.

Az ECUP+ projekt első fázisában éppen a jogtulajdonosokkal folytatnak megbeszéléseket, hogy megvitassák a licencszerződések lehetséges modelljeit. A copyright fontosságára a könyvtárosok figyelmét workshopok sorozatával szeretnék felhívni a második fázisban. Elektronikus vitafórumot is felállítanak, GYIK (FAQ) összeállítását tervezik, valamint a WWW-n is szeretnének információkat nyújtani a kérdéskörrel, és – mindenekelőtt – az EU álláspontjáról. A projekt célja az is, hogy megőrizze a könyvtáraknak az elektronikus dokumentumok használata terén megszerzett privilégiumait.

A **CoBRA+ Computerised Bibliographic Record Actions Plus** (ismét csak folytatódó) program célja, hogy a tagországok több nemzeti könyvtárának együttműködésében ajánlásokat dolgozzanak ki az elektronikus dokumentumok tartalmi és formai feltárására, a visszakeresés megoldásaira, és a kötelempéldány-szolgáltatásnak az elektronikus dokumentumokra való kiterjesztésére.

Ugyancsak nemzeti könyvtári program a **BIBLINK: Linking Publishers and National Bibliographic Services** projekt is, amelynek célja, hogy szabványos formájú adatcserét tegyen lehetővé az elektronikus publikációkról a kiadóktól. Ezeket az adatokat aztán a könyvtárak továbbéptítve felhasználhatnák a katalogizálásban.

Bibliográfiai jellegű projekt, de az időszaki kiadványok területén a **CASA: A Cooperative Archive of Serials and Articles**. A CASA lehetővé kívánja tenni, hogy a nemzeti könyvtárak szabványos protokollok és speciális szoftverek segítsé-

gével tudják az időszaki kiadványok adatait ellenőrizni és javítani a nemzeti adatbázisokban és az ISSN-regiszterben. Lehetővé kívánják tenni az időszaki kiadványok osztott központi katalógusának egységes felhasználói interfésszel való keresését, továbbá olyan „yellow pages” szolgáltatást akarnak kifejleszteni, amely további adatokat, így például a dokumentumszállító szolgáltatásokra vonatkozó információkat is nyújt.

A kiadói szektorhoz kapcsolódik az **IMPRESS: Implementation Maintenance and Promotion of the EDILE/EDITEUR Standards sets** projekt, amely a szabványos kiadói elektronikus adatcsere (EDI) szélesebb körű alkalmazását kívánja támogatni, a korábbi projektek eredményeire támaszkodva.

Az **EFILA: European Forum of Implementors of Library Applications** projekt a könyvtárgépesítés és hálózatok szabványait (mindenekelőtt a Z39.50-es szabványt) alkalmazók fóruma, amely konferenciákat rendez, listsvert és Web-oldalakat tart fenn.

A **KSYSERROR: Knowledge-based system for consistency in bibliographic databases** projekt már „kézzelfogható” alkalmazás kifejlesztésére törekszik. A KSYSERROR MARC formátumú katalógusokban keres hibákat, listákat készít róluk, megjelölve a javítás módját. Mindezt bármely hálózathoz kapcsolódva, kliens-szerver architektúrájú, tudásalapú rendszerrel kívánják megoldani.

Az **ELVIL: European Legislative Virtual Library** projekt az EU területén szétszórtan és különböző médiumokon megtalálható jogi és politikai információ keresésére, szelekciójára és prezentációjára alkalmas Internet-alapú eszköz kialakítására született meg. Potenciális felhasználói a főiskolai és egyetemi hallgatók, tanárok, könyvtárosok és a nagyközönség lesznek. A projekt első része a téma WWW indexének összeállítását, a második rész egy multimédia oktatási segédanyag kialakítását veszi célba. Ez az eszköz többnyelvű teauruszt is tartalmazna. A harmadik szakaszban hoznának létre egy közös WWW interfészből és szoftvergateway-ekből álló keresőeszközt a tagországok és az EU parlamentjeinek adatbázisaiban való információkeresésre.

Az **ELISE II: Electronic Library Image Service for Europe – Phase II** projekt egy már meglevő osztott képi adatbázis működő visszakeresését célozza. Az ELISE magába foglalja nemcsak a Z39.50 szabvány szerinti, valamint http-alapú elérést, hanem biztosítani kívánják az illetéktelenek hozzáféréseinek megakadályozását és a használati díjak felszámolásának mechanizmusait is. A projekt mintául kíván szolgálni hasonló rendszerek kifejlesztésére.

A **LIBERATION: Libraries: Electronic Remote Access to Information over Networks**

projekt az vizsgálja, hogy (az amúgy nyilvánvalóan szükséges) elektronikus információforrások közül melyeknek célszerű az Interneten szétszórva elhelyezkedniük, helyi szervereken tárolva, vagy CD-ROM-on közreadva lenniük.

Az **ILSES: Integrated Library and Survey-data Extraction Service** a bibliográfiai irodalomkutatás és az empirikus adatok összekapcsolását teszi majd lehetővé.

A **UNIVERSE Large Scale Demonstrators for Global, Open Distributed Library Services** projekt korábbi fejlesztésekre építve, a Z39.50 szabvány „Search and Retrieval” részére alapozva heterogén adatbázisok keresését, az UNICODE karakterábrázolási szabvány, a UNIMARC katalógusrekord-csereformátum felhasználásával, valamint a könyvtárközi kölcsönzés szabványára alapozva kíván nagyszabású osztott könyvtári modellt megvalósítani a műszaki és a környezetvédelmi szakirodalom területén.

A közkönyvtárakkal több projekt is foglalkozik. A **PubliCA: Public Libraries Concerted Action** projekt a Könyvtári Program és az általa a közkönyvtárak számára kínált lehetőségek megismertetését célozza meg. Végső célkitűzése az, hogy a tagországok közkönyvtárai közötti különbségek csökkenthetőek legyenek.

Az **ILIERS: Integrated Library Information Education and Retrieval System** projekt egységes, felhasználóbarát hozzáférést kínál könyvtári és közhasznú információkhoz. A tervezett technikai megoldások között szerepel (a másutt is többször központi helyet elfoglaló) Z39.50-es szabvány, ezúttal a HTTP-vel való integrálás vonatkozásában.

A **LISTED: Library Integrated System for Telematics-based Education** projekt a rugalmas és távtanulás módszereit integrálja közkönyvtári környezetbe, különös tekintettel a fizikai vagy szociális szempontból hátrányos helyzetű olvasókra. A meglévő multimédia tananyagokhoz fog nagy területű hálózatokon (Internet és műholdas hálózatok), illetve helyi hálózatok (CD-ROM-hálózatok, kábel-tévé stb.) útján hozzáférést biztosítani.

A zenei könyvtárakat érinti a **HARMONICA: Harmonised Access & Retrieval for Music-Oriented Networked Information Concerted Action**. Fontosabb területei közé tartozik a digitális zene és a kapcsolódó multimédia-szolgáltatások korszerű technológiáinak és hálózatos hozzáféréseinek vizsgálata. A kották és a digitális zene kódolása, valamint tömörítése kialakulóban lévő szabványainak kérdésével foglalkozik. Felhasználóbarát grafikus interfészeket kívánnak kifejleszteni a keresésre, a kották készítésére és nyomtatására, a rögzített zeneművek másolására és letöltésére. A könyvtárosok és a végfelhasználók számára szolgáltatásokat kívánnak létrehozni a digitális ze-

nei forrásokhoz, ide értve a katalogizálási követelmények megállapítását, és a leírásoknak OPAC-okba, MARC formátumokba való integrálását.

A kiadók (zeneműkiadók) és könyvtárak közötti egyeztetés mellett itt a zenét sugárzó intézmények is a tárgyalópartnerek közé kerülnek. A jogdíjak fizetésének mechanizmusait is meg kívánják vizsgálni.

A **CHILIAS Children in Libraries: improving multimedia virtual library access and information skills** projekt gyermekkönyvtári multimédia- és WWW-alkalmazások kifejlesztését célozza. Ehhez interfészek kialakítását, anyagok digitalizálását fogják elvégezni.

A **TESTLAB: Testing Systems using Telematics for Library Access for Blind and Visually Handicapped Readers** projekt egy korábbi EU program eredményeire építve vakok és csökkentlátók számára teszi lehetővé a katalógusokhoz és digitális dokumentumokhoz való hozzáférést.

A **CAMILE: Concerted Action on Management Information for Libraries in Europe** projekt korábbi programok (DECIDE, DECIMAL, EQLIPSE, MINSTREL) eredményeire építve kíván a könyvtári menedzsment számára készülő információs eszközök és technikák terén előrelépni.

Az **ELITE: Electronic Library Teleservices** is korábbi projektekre épít. Míg azonban az EDIL, ION vagy a FASTDOC új dokumentumszállítási technológiák kipróbálását szolgálta, az ELITE a felhasználói igények felől közelít a kérdéshez, és integrálni kívánja az információ elérését, a dokumentumok megrendelését, a számlázást stb. Foglalkozni kíván az információterjesztés közgazdasági, adminisztratív és jogi aspektusaival az összes felhasználói kategóriára vonatkozóan.

A projektek közül a CAMILE, CoBRA+, ECUP+, EFILA, HARMONICA, PUBLICA a célkitűzések megvitatását és egységes vélemény kialakítását célozzák, ezzel mintegy kiegészítik, segítik a „konkrét” programok megvalósítását.

Irodalom

- [1] ILJON, A.: Stimulating networked knowledge. EU action in support of libraries. = *Managing Information*, 2. köt. 1–2. sz. 1995. p. 44–45.
- [2] COLLIER, M.–RAMSDEN, A.–ZHAO, D.: Networking and licensing texts for electronic libraries: the De Montfort University's experience. = *Interlending and Document Supply*, 23. köt. 4. sz. 1995. p. 3–13.
- [3] Az EU Könyvtári Program korábbi szakaszáról, valamint a részvétel formáiról bővebb információ található az Európai Könyvtári Program c. referátumban. = *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 43. köt. 9. sz. 1996. p. 350–358.

Beérkezett: 1996. V. 20-án.